

OSTRÓW MAZOWIECKA אוסטרווב מזובייצקה

הכפר אוסטרווב קיבל זכויות עירוניות בשנת 1434 מידי בולסלב הרביעי, דוכס מאזוביה (האיבר השני נוסף לשם המקום רק בתקופה שבין מלחמות העולם). לאחר שמעמדו של היישוב עלה, סוחרים יהודים נודדים החלו לבוא לכאן, אולם מבלי להתיישב התיישבות של קבע. חבל הנור, שאליו שייכת אוסטרווב, הפך לחלק מאדמות הכתר הפולני רק בשנת 1526, יחד עם כל אזור מאזוביה. האצולה והכמורה עשו מאמצים לאסור על היהודים להתיישב בכל רחבי חבל מאזוביה. המסמך המאשר זאת, שניתן בידי דוכס מאזוביה האחרון, יאנוש השלישי, ואושר על ידי המלך זיגמונט הראשון הזקן לאחר סיפוחו של חבל מאזוביה אל אדמות הכתר, נחשב למסמך מחייב בכל רחבי חבל מאזוביה משך מאות בשנים. היהודים הצליחו להתיישב בעיר התיישבות של קבע רק במאה הי"ח. היהודים, אשר התיישבו באוסטרווב, ומוצאם היה מפולין המרכזית ומליטא, יצרו פסיפס תרבותי ולשוני מיוחד, אשר ממנו התפתח ניב מקומי של שפת היידיש, המאגד בתוכו אלמנטים מאפיינים של פולנית וליטאית.

בתחילה, היהודים המתיישבים באיזור אוסטרווב זהיום עסקו בחקלאות. אולם עם הזמן הם התיישבו ביישובים עירוניים והחלו לעסוק במסחר ובמלאכה. בשנת 1765 באוסטרווב חיו 20 משפחו יהודיות, אשר שלמו מיסים, וכמה עשרות משפחות נוספות חיו בכפרים הסמוכים. בשנת 1795 ליהודי אוסטרווב כבר הייתה קהילה דתית משלהם, אשר מאמינים יהודים מברוק ווישקוב גם היו כפופים לה בתחילה. אז הם היוו כ-15 אחוזים מבערך אלף תושבי העיר.

במאה הי"ט מספר התושבים היהודים באוסטרווב גדל בהתמדה, למרות האיסור הפורמאלי שחל על ההתיישבות היהודית שהיה בתוקף עד שנת 1862. בתקופת דוכסות ווארשה (1808) חיו כאן יותר מ-380 יהודים, שהיוו 34 אחוז מכלל התושבים, ומיד לאחר ביטול ההגבלות הם היוו כבר רוב ניכר מתוך אוכלוסיית העיר שמנתה חמשת אלפים תושבים (64 אחוזים). הם עסקו אז בעיקר במסחר יחידיני כסוחרים נודדנים, בחייטות וגם בתחבורה. כמה משפחות יהודיות אמידות עסקו במסחר בחיטה ובעץ. בשנת 1897 מתוך 10,5 אלף התושבים 53 אחוזים היו יהודים. בתחילת המאה הכ' באוסטרווב החלה תהפחות תעשיית העץ, שנתמכה במאגרי עץ גדולים שמוצאם מהיערות הסמוכים. הוקמו גם טחנות קמח שפעלו על כח הקיטור, התקיימה גם מבשלת בירה. אולם אוכלוסייתה היהודית של אוסטרווב לא גדלה באותה תקופה – משום שצעירים רבים בחרו להגר לערים גדולות יותר – ללודג' ולווארשה. במחצית השנייה של המאה הי"ט פרץ בעיר ריב גדול בין הליטאים לחסידי גור ווארקה שמעמדם היה חזק באוסטרווב. בעיר פעל הצדיק הנודע בנציון רבינוביץ'.

בפולין שחידשה את עצמאותה מספר היהודים ירד באופן שיטתי – מ-51 אחוזים ב-1921 עד 38 אחוזים בשנות השלושים. הם חיו בעיקר בבתי עץ ובבתי לבנים לא רבים הבנויים מסביב לכיכר השוק וברחובות הסמוכים לו (רח' ווארשבסקה, ה-3 במאי, סולנה, יאטקובה). בתקופה שבין המלחמות היהודים שמרו על מעמדם המוביל במלאכה בעיר, בייחוד בין האופים, החייטים, השוחטים ובעלי האיטליזים, וכן בין הסנדלרים, הנגרים ובעלי העגלות. בין 250 בעלי המלאכה באוסטרווב רק כחמישית לא הייתה ממוצא יהודי. מצב דומה היה במסחר – מתוך 107 החנויות 88 היו שייכות ליהודים.

הנערים היהודים למדו בחדר ובתלמודי תורה, הנערות ברובן הלכו לבתי ספר הכלליים. פעל מועדון ספורט יהודי – מכבי. בעיר הופיע ארבעה עיתונים של התנועות הציוניות, שתפסו מעמד מוביל בחייה הפוליטיים של הקהילה, לצד אגודת ישראל והבונד הסוציאליסטי. בשנות העשרים של המאה הכ' רבים מיהודי אוסטרווב ישבו במועצת העיר, ובעשור שלאחר מכן, בשל העלייה באנטישמיות, רבים, בייחוד הצעירים, עזבו את אוסטרווב.

הגרמנים כבשו את העיר ב-10 בספטמבר 1939. משך מספר ימים בודדים הם רצחו 300 יהודים, שדדו והחריבו את בית הכנסת. באוקטובר הכובש הגרמני ציווה על היהודים לעזוב את העיר ולעבור את הגבול החדש לשתחים שנתפסו בידי ברית המועצות. אולם רבים נשארו במקום. בנובמבר 1939 מבנים רבים ברחוב ה-3 במאי הוצתו בידי חיילים גרמנים ונשרפו, ובכך השלטונות הגרמנים האשימו את היהודים עצמם. ארוע זה שימש כתירוץ לביצוע רצח המוני, שבו נספו 500 עד 800 בני אדם, בעיקר פליטים יהודים שהגיעו לעיר וזקנים, שלא יכלו להימלט או לצאת מהעיר. את הרצח הגרמנים ביצעו בכיכר מול מבשלת הבירה של טייטל.

חלק מיהודי אוסטרו-הצליחו להימלט אל השטחים הכבושים בידי הסובייטים, שם הם חלקו את גורלן המר של הקהילות היהודיות המקומיות לאחר פלישת הגרמנים לשטחים אלה ב-1941. באוסטרו-מאזובייצקה מעולם לא הוקם גטו. קרוב לוודאי שרוב יהודי אוסטרו-נרצחו ברצח ההמוני בנובמבר 1939, או נמלטו.

בית העלמין היהודי הראשון באוסטרו-הוקם על חלקה הנמצאת בין רחובות ברונייבסקי וטארגובה דהיום. מועד הקמתו אינו ידוע – יתכן ויש לתארך אותו בסוף המאה ה"ז, אולם קרוב לוודאי הדבר התרחש בסוף המאה שלאחר מכן, עם הקמת הקהילה היהודית הדתית במקום. כתוצאה מהחורבן בימי השואה וההרס הנמשך אחריה לא נשתמרו באתר שום מצבות, והוא יועד כמקום מסחר.

בתחילת המאה הכ' נתעורר צורך להקים בית עלמין חדש בשל התמלאותו של זה הישן. בית העלמין החדש קם דרומית לעיר, על חלקה של למעלה מ-2 הקטרים בצורה משולש, ברחוב וולודייובסקייגו דהיום, בקרבת ההצטלבות עם רחוב פיאסקובה. בקודקוד המשולש, מצד רחוב פודסטוצ'יסקו, עמד בית טהרה. בתקופת הכיבוש הגרמני בית העלמין נחרב כמעט לחלוטין, ועם חלוף הזמן שטחו כוסה ביער אורנים. בית העלמין נסגר בהוראת שלטונות המחוז ב-1964 כבית עלמין לא פעיל, כזה שנזנח ושלא נמצא בשימוש. אולם גבולות בית העלמין, שסביבו נבנו בתי מגורים, עדיין ניכר לעין. בחלקו הצפוני-מזרחי עדיין נותרו מספר מצבות עומדות וכן כמה עשרות קברים עם יסודות ניכרים. על יסוד תצלומי ארכיון שנשתמרו ידוע כי בבית העלמין נמצאו מצבות רבות יחסית, ורובן היו מכוסות בפוליכרומיה, האופיינית לבתי העלמין בעיירות היהודיות הקטנות. בשנים האחרונות נמצאו באוסטרו-מספר מצבות – חלקן נושאות עדיין סימנים של צביעה וקישוט מקורי בצבע.